

Atferd i natten

I forbindelse med NAFOs 30 års jubileum undret den kollektive redaksjonen seg på hvilken måte Diskriminanten kunne feire denne begivenheten. På en klar natt tok vi fatt i den sterkeste lommelykt som befant seg blant kollektivets eiendeler. Med Sigvart Hellbergs ”Morse for Nybegynnere” bestemte vi oss for å sende ut en lysbeskjed via til det ytre verdensrom. Vi rettet lysstrålen mot den svakeste stjerne vi kunne skimte og sendte følgende beskjed; ”Hurra – NAFO feirer 30 år”. Vi ventet knapt noen respons og for å være ærlig var vi litt usikker på om våre morsekunnskaper holdt mål.

Intet umiddelbart skjedde og vi trakk oss tilbake for å feire videre. Men så begynte ting å skje.

Vi fikk følgende korte artikkel fra Ingunn Sandaker som rapporterte en merkelig drøm, der hun fikk besøk av et romvesen. Romvesenet ba henne beskrive og forklare sitt syn på et merkelig fenomen som hadde blitt lokalisert til Tellus, en vakker blå planet i det som heter solsystemet. Det merkelige fenomenet kalte seg NAFO og ryktene tydet på at noe spesiell var i emning. Romvesenet (hun?) som sa det het ”Chomskyregrets59” og ba Ingunn fortelle om historien til fenomenet NAFO og om dets framtid. Romvesenet vil ha seg frabedt ”den offisielle sannheten” om NAFO, men ville ha Ingunns personlige historie.

Ikke før hadde redaksjonen mottatt Ingunns artikkel, før det kom en historie fra Anne Marit Bygdnes, da hun også hadde hatt en likelydende drøm.

Redaksjonen ble, for å si det mildt, forbauset over å få tilsendt manuskriptene men før vi rakk å reagere fikk vi inn enda en e-post, denne gangen fra Per Holth. Han skrev at han hadde våknet med en uimotståelig trang til å skrive om sitt 25årige kjærlighetsforhold til NAFO. Som den skruppelløse forsker og analytiker han er fortalte han om en antecedent privat hendelse som antakelig hadde noe med REM søvn å gjøre, men var lite villig til å beskrive denne atferd – atferd relasjonen nærmere, redd som han var for å henfalle til spekulasjoner og mentalisme.

Redaksjonens medlemmer stirret på hverandre, litt redd for å vokalisere en gryende kollektiv mistanke. Plutselig kimet datamaskinen ... ”you’ve got mail”. Stemmen var merkelig, definitivt ikke Microsoft – mer likt E.T. kommenterte redaktøren. Det var en e-post fra Heidi Aase.

Hun skrev ” Hei på dere. Har opplevd noe merkelig i natt. Jeg drømte at jeg fikk beskjed av ... av vel. Jeg er litt flau over å måtte beskrive den besøkende som et romvesen. Hun (sic) stilte meg noen merkelig spørsmål om NAFO, og ba meg om å sende vedlagte rapport til dere – stemmer det at vi feirer 30 år i disse tider?”

Uhygge spredte seg blant redaksjonsmedlemmene. Dette kunne vel ikke være sant – her må det være tilfeldigheter. En av oss begynte å snakke om bifurkasjoner på rom-tid-kontinuum, svarte hull og ormer. Han ble raskt avbrutt av enda en ”you’ve got mail, tee – heeee, happy birthday earthlings. Bye!!!”, og en lettere manisk latter som forsvant gradvis. Vi så på skjermen. Det var en e-mail + vedlegg fra Svein Eikeseth og Frode Svartdal. De skrev at begge to hadde sovet dårlig den siste natten, og at de uavhengig av hverandre hadde blitt ”prompter” til å skrive ned noen tanker om NAFO. Frode hadde måttet gå ut av huset for å se på et sjeldent fantastisk nordlys mens Svein hadde grepet sin bærbare PC, sneket seg ned til stua og begynte å skrive fort, elegant og uten anstrengelse. Da ringte telefonen.

Det var Frode. Han beklaget at han ringte så sent, men noe merkelig hadde hendt og han satt foran sin PC og hadde skrevet om sitt syn på NAFO. Kunne han sende det med en gang?? Klart sa Svein litt redd for å innrømme overfor sin venn, medredaktør og kollega at han drev på med akkurat det samme!

Da han fikk mailen og åpnet vedlegget, holdt Svein på å svime av. Mailen fra Frode var helt lik det han selv hadde skrevet. Ord for ord. Komma for komma. Den ene trykkleif etter den andre – akkurat den samme! Prikklike!

Redaksjonens medlemmer satt og stirret måpende på hverandre.

”Skrøt av PCen - dette er for nifst” sa en av oss. Alle øyne var rettet mot redaktøren.

Han lente seg tilbake, smilende. En slags indre ro og harmoni preget hans vesen i dette øyeblikket. Med en naturlig autoritet som de øvrige medlemmene ikke hadde sett før sa han ...

”Glimrende. Glimrende. Alt sammen – vi trykker alt sammen som en jubileumsmerking i neste nummer av Diskriminanten. Dette er en redaktørs drøm. Hvem er vi som skal stille spørsmål når vi får en slik gave?”

Redaksjonens øvrige medlemmer så på hverandre og så begynte de å smile. Hvorfor ikke? Og så løftet de glassene sine og utbrakte en skål for NAFO. ”30 år og still going strong!”

NAFiOtene

Ingunn Sandaker

Det kan synes nytteløst å beskrive fenomenet NAFO for et romvesen som mangler elementær innsikt i faglige kontroverser, skandalepregede presseoppslag, overivrige utviklingsoptimister og utrettelig engasjement for grupper som prioriteres lavt av alle som streber etter status. Jeg vet det, - for jeg har forsøkt å forklare fenomenet for jordboere.

Denne gangen hadde jeg verken tid eller begrepsapparat som tillater en anekdotisk gjennomgang av NAFO's historie. Jeg forsøkte derfor å konstruere en felles begrepsramme for vår gjest fra rommet og meg selv ved å forklare at en del av oss jordboere er opptatt av såkalt systemteori; Det ser ut til at sosiale systemer ligner på biologiske systemer, ved at de degenererer eller endog går i oppløsning om de ikke mottar og tilpasser seg feedback fra det større systemet de er en del av. Beskrivelsen av systemet NAFO ble krydret med atferdsbeskrivelser og selvopplevde historier fra møter i ”Skinner-klubben” på Blindern sent på syttitallet, en rekke årsmøter og seminarer på Hallingskarvet, - frem til og med årsmøtet og seminaret på Olrud ved Hamar i 1985. Dette årsmøtet var innledningen til en mer enn ti år lang pause fra miljøet, inntil jeg i 1996 ble bedt om å komme til Storefjell høyfjellshotell for å snakke om atferdsanalyse og læring i organisasjoner.

Min lærenemme gjest fra rommet stoppet meg plutselig og spurte om hun hadde forstått det hele riktig. Hun gjenga systemteori som forståelsesramme for

sosiale systemers vekst og fall, - slik hun hadde oppfattet det, på en måte som fikk meg til å nikke anerkjennende. Hun fortsatte imidlertid med en overraskende fortolkning av mine observasjoner av ulike atferdsformer. Hun beskrev aktørene, som hun kalte "NAFiOtene" som relativt enkle innadvendte vesener med et snevert interesseområde og en dialekt tilnærmet utrydningstruede stammespråk. "NAFiOtene" syntes – etter hennes oppfatning å kjennetegnes av å bli stimulert av interne belønningsregimer, der de funksjonelle sammenhengene ikke syntes åpenbare for utenforstående. Hun mente videre at de brukte mye krefter på å kjempe mot reformer som kanskje ikke har vist seg spesielt vellykkede, men hvor tiden for lengst har løpt i fra dem som tror vedtakene kan reverseres. At dessuten et flertall, - slik hun oppfattet at jeg hadde beskrevet det – syntes å operere med en basispromille på minst 2.2. - til enhver tid, - mente hun kunne redusere aktørens sensitivitet for selvinnsikt. "Og", som hun sa; *"alle de egenskapene NAFO ser ut til å ha, er i systemteorien tegn på forfall. Når du kom tilbake etter ti år kan det jo umulig ha vært noen der å snakke til"*.

Et øyeblikk ble jeg sittende å tenke tilbake på årsmøtet på Storefjell Høyfjellshotell i 1996. Jeg husker at jeg hadde forberedt meg på å møte en liten menighet som jeg forutsatte var relativt uinteressert i organisasjoner og systemer. Jeg hadde brukt mye tid på å "oversette" arbeidene mine slik at de var tilpasset et system der man risikerte å utløse intens straffekontroll om begrepsapparatet avvek det minste fra radikalbehavioristens, - og designen talte mer enn $N=1$.

Jeg hadde i årenes løp hatt en del kursvirksomhet på Storefjell og jeg husker at jeg i mitt stille sinn tenkte at hotelldirektøren måtte være mer enn alminnelig dristig og lite opptatt av sitt gode navn og rykte, som lot NAFO benytte deler av kursfasilitetene til sitt årsmøte.

Denne bekymringen kunne jeg ha spart meg. NAFO hadde med sine mer enn 700 seminardeltakere lagt beslag på *hele* Storefjell og et stort antall deltakere var avvist på grunn av manglende hotellkapasitet. Det største undervisningsrommet var fylt til randen av genuint interesserte tilhørere.

Tankene mine ble avbrutt av gjesten som gjentok; *"det kan jo ikke ha vært særlig mange der når du kom tilbake etter ti år"*. Men det var jo nettopp hva det var; mer enn syv hundre deltakere! Videre kunne jeg fortelle at i løpet av de syv årene som har gått siden jeg var der har interessen ikke bare holdt seg, men økt ytterligere. Jeg fortalte også om alle lokallagene som holder aktivitetene gående hele året

Vi fikk en artig diskusjon om hvorvidt omgivelsene endrer seg så sakte at NAFO som lukket system foreløpig kan leve godt på resten av det offentlige hjelpeapparatets manglede evne til å omstille seg. En alternativ forklaring er naturligvis at NAFO ikke er noe lukket system. At NAFiOtene's nærhet til praksisfeltet garanterer for en kontinuerlig interaksjon med brukere og omgivelser og slik sikrer fornyelse.

NAFO ser uansett ut til å leve i beste velgående, og gjesten er invitert til 30 års – jubileum. Hun kvitterte med å hevde at NAFiOtene synes å ha noe ikke så mange andre har, og som vi jordboere sårt ser ut til å trenge. *"De har kunnskap om hvordan atferd kan endres, de ønsker å gjøre en forskjell på de områdene de bruker sin kunnskap og de kan dokumentere at de faktisk gjør det. Hadde de bare snakket slik at alle som trenger dem forsto hvor dyktige de er,"* sukket romvesenet. Jeg svarte at NAFiOtene ikke liker å omgi seg med svada og at det faktisk er et poeng å kunne

uttrykke seg presist om vesentlige fenomener. ”Men”, kunne jeg berolige gjesten vår fra verdensrommet; ”Om ti år er ikke dette lenger noe problem, for da har svært mange av dem tatt sin Master i Læring og Relasjonell kompetanse ved Høyskolen i Akershus.

De vil være ettertraktet både nasjonalt og internasjonalt med en utpreget evne til å formidle sin kompetanse på alle de områder jordboerne trenger reflekterte praktikere”.

”Dette høres jammen lovende ut”, sa vår venn fra rommet.

NAFO sett nordfra

Anne Marit Bygdnes

Det er nå gått 25 år siden jeg ble medlem i NAFO. I forbindelse med NAFOS 30års-jubileum har jeg måttet tenke over hva som har skjedd i løpet av disse årene, og hva som bør skje videre.

Som ung og entusiastisk assistent på Nord-Norges Åndssvakehjem fikk jeg innvilget en studietur til Emma Hjort skole. Der skulle jeg studere hvordan opplæring av elever med psykisk utviklingshemming kunne utføres etter atferdsanalytiske prinsipper. Jeg møtte en elev med alvorlig grad av psykisk utviklingshemming, og det gjorde stort inntrykk da jeg ble fortalt at denne gutten var blitt toalett-trenet i løpet av en uke. Det virket nesten som trolldom, at man kunne lære inn noe så sammensatt og komplisert hos en ungdom med så alvorlige lærevansker. Da jeg fikk vite at atferdsanalytikerne hadde en egen forening hvor alle interesserte kunne melde seg inn, meldte jeg meg inn i denne ”trylleforeningen”.

I 1980 begynte jeg på vernepleierutdanningen ved Emma Hjorts Hjem, og interessen for toalett-trening vedvarte. Da jeg mottok programmet for NAFO-seminaret i 1983, ble jeg interessert da jeg så det skulle være en forelesning om toalett-trening. Jeg tenkte: Den forelesningen må jeg absolutt ha med meg! På det tidspunktet visste jeg ikke at det var jeg selv som var satt opp for å holde forelesningen, det var bare det at ingen hadde husket å spørre meg om det.

Samme året ble jeg valgt inn i NAFO-styret som kasserer. Hele regnskapet besto av en handlepose med diverse A4-ark. På disse arkene sto det navn og 120,- kr. Dette var kvitteringer på at medlemmene hadde betalt medlemskontingent. På den tida var det mest populært å betale kontingenten når medlemmene kom til hotellet før seminaret og årsmøte.

NAFOs årsmøte arrangeres i løpet av seminaret. I den tiden jeg har vært medlem av NAFO, har det en gang blitt stilt et motforslag til styrets forslag til vedtak. Årsmøte til NAFO er meget effektivt, men en utfordring kan være å avvikle årsmøte på under 17. minutter.

De årlige seminarene er et viktig element i NAFOs arbeid. De er viktig både for å presentere behandlingsopplegg og for vedlikeholde og etablere faglige nettverk.

Seminaret har stor bredde, fra trafikksikkerhet, trening av bombehunder, samhandlingstrening mellom foreldre og barn, opplæring av tjenesteytere i praktisk klinisk arbeid, til avanserte teoretiske emner og forskning.

Dessverre er det relativt få deltakere fra de nordligste fylkene på NAFO-seminaret. Men atferdsanalysen er ikke borte og glemt av den grunn. Det hadde vært ønskelig med flere deltakere på seminarerne for å bidra til faglig utvikling og etablering av nettverk også i Nord-Norge. Dessverre blir omkostningene med å dra på NAFO-seminaret så store at det kan komme til å koste hele kursbudsjettet for helse- og sosialetaten i små kommuner å sende en eneste representant. Triologien av Hans Horne og Bjarne Øyen har vært og er fremdeles en viktig kilde for å lære om atferdsanalyse og målrettet miljøarbeid her i Nord. Atferdsanalytisk praksis står sterkt i enkelte miljøer både innen omsorgen for mennesker med psykisk utviklingshemming og innen barne og ungdomspsykiatrien.

Atferdsanalytiske prinsipper og opplæringsprogram blir brukt overfor mange problemstillinger. Norge er en rik nasjon og bruker nokså store ressurser på svake grupper. Sosialtjenesteloven kapittel 6A om bruk av tvang overfor personer med psykisk utviklingshemming, er et eksempel. Loven stiller krav til faglig kompetanse, til databasert empiri innen behandlingen, og til metoder som er etterprøvbare. Dette er kjente prinsipper for atferdsanalytikere, og bør føre til at atferdsanalytiske metoder blir foretrukket i behandlingen av problemer som aggresjon og selvskading.

Et spørsmål jeg av og til stiller, er om det blir lagt tilstrekkelig vekt på utredning og analyse når en skal utvikle opplærings- og behandlingsprogrammer. Det utvikles stadig nye behandlingsprogram overfor ulike målgrupper, som PECS-kommunikasjonssystem og Webster-Stratton foreldre-treningsprogram. Programmene inneholder et sett av strategier, metoder og prosedyrer, og kan gjennomføres uten at terapeutene har særlig kompetanse innen atferdsanalyse. Når terapeuter bruker ferdige program, blir språket forenklet og metodene lettere tilgjengelige. På denne måten kan atferdsanalytiske prinsipper og metoder spre seg og bli benyttet i ulike miljøer. Ofte er dette miljøer som ikke har spesiell kompetanse på atferdsanalyse. Dette kan føre til standardiserte opplegg hvor individuelle analyser mangler. Behandlingsoppleggene blir da mindre fleksible og ikke minst mindre virksomme/effektive.

Det kommer til å være behov for kunnskap om atferdsanalyse også i fremtiden, men om atferdsanalysen vil eksistere som egen disiplin eller om den innlemmes i andre psykologiske retninger er usikkert. EABT (European Association for Behavioral Therapy) gikk over til å bli EABCT i 1989, C står for Cognitive. Kognitiv terapi har stor fremgang innen ulike fagfelt. Kognitiv terapi benytter ofte metoder og teknikker som springer ut fra atferdsanalyse. Dette medfører ofte at analysen som metodene baserer seg på uteblir, og det vil gå på bekostning av individuelle tilnærminger. Utfordringen for atferdsanalytikere vil være å forbli en egen disiplin og forsette å studere læringsprinsipper. Det blir også viktig at atferdsanalytikere formidler betydningen av selve analysen, slik at atferdsanalytiske metoder ikke anvendes ukritisk. Gjennomføring av toalett-trening i Norge basert på programmet til Azrin og Foxx er et godt eksempel på hvordan atferdsanalytikere har brukt en treningsmetode som en ideskisse til å lage individuelt tilpassede program.

NAFO gjennom tid og rom¹

Per Holth²

Mitt kjennskap til NAFO strekker seg dessverre ikke helt tilbake til starten i 1973, men første gang jeg deltok på seminaret for 25 år siden fikk fremdeles hele NAFO plass i ei dobbeltseng. Det virket i hvert fall slik. Når musikken tok slutt og baren stengte, flyttet seminaret til ett av hotellrommene. Der oppsto en såkalt klumpefest som besto av så mange som mulig opp i ei dobbeltseng. ”Klumpen” kunne bevege seg på spennende måter og avgi ymse lyder. Som famlende nybegynner foretrakk jeg å sitte på sidelinja og lese utvalgte sitater fra *Verbal Behavior*, akkompagnert av bakgrunnsstøy fra ”klumpen”. Det kan ha minnet litt (bare litt) om når Jan Erik Vold leser utvalgte tekster til akkompagnement av Jon Garbarek. Koseklump-epoken er for lengst over nå.

Første møte

Første gang jeg hørte om NAFO var i SV-kantina på Blindern i 1978. Lennart Lomell-Jensen var i ferd med å planlegge det årlige seminaret og ønsket seg et foredrag om Skinner’s (1957) bok, ’Verbal Behavior’. Arild Karlsen og jeg hadde vært opptatt av denne boka en periode og aksepterte prompte.

Så vidt jeg forsto var NAFO den gang, som nå, en interesseorganisasjon med det formål ”å utbre og utdype kunnskap som er relevant for atferdsanalysen og anvendelsen av denne”. Det fulle navnet var fra starten ”Norsk atferdsterapeutisk forening”, men rundt 78/79 skjedde navneskiftet til Forum for Anvendt Atferdsanalyse, FANA.

Det årlige seminaret og årsmøtet foregikk på Hallingskarvet høyfjellshotell. Forsamlingen besto av representanter for flere sterke fagmiljøer som på den tiden var opptatt av atferdsterapi som et lovende alternativ til tradisjonelle terapiformer innenfor ulike felt. Fagmiljøet ved Emma Hjort med Lennart Lomell-Jensen, Arild Karlsen, Willy-Tore Mørch, Hans Horne, Bjarne Øyen, Bjørg Gaustad og en rekke andre utgjorde en sterk kontingent fra Helsevern for psykisk utviklingshemmede (HVPU). Fjellbrott behandlingssenter utgjorde en annen sterk gruppe, med Per Lageraen, Jon Petter Myklatun, Luke Moynahan og flere. Fra universitetene var det minimal deltakelse, men Carl Erik Grenness fra Psykologisk institutt på Blindern deltok. Grenness var antakelig en av de viktigste inspirasjonskildene til den økende interessen for atferdsanalyse på slutten av 70-tallet.

---

1 For et romvesen på leting etter en høvelig landingsplass på Tellus, må den gamle flystripa i skråningen ovenfor Storefjell Høyfjellshotell på Golsfjellet ha fortonet seg som helt ideell. For et romvesen som nettopp har landet på den gamle flystripa, og som sikkert er øldeprivert, er veien kort til baren i Storefjell Høyfjellshotell. Det kan ha vært omtrent slik det hadde seg at romvesenet oppdager skiltene med ”NAFO” og at alle menneskene snakket om ”NAFO”, og at det besøkte oss i barkroen der en sen nattetime. Det eneste man egentlig trenger å vite om det er at romvesenet kom, romvesenet spurte, og vi svarte.

2 SIRUS - Statens Institutt for Rusmiddelforskning.

Ved seminaret i 1978 var Arild Karlsen allerede en dreven foreleser og iført mørk dress sto han for det meste av vårt foredrag om verbal atferd. ”Det er ikke nødvendig å forandre *bele* verden”, mente Karlsen da det snobbete antrekket ble kommentert. Mange seminardeltakere var opptatt av å forandre verden på den tida. Programmet omfattet gruppearbeider og plenumsdiskusjon vedrørende atferdsanalytiske og marxistiske prinsipper. ”Indre motsigelser”! Seminaret og årsmøtet foregikk den gangen om høsten, og en del av de tilreisende var åpenbart også mest interessert i høstfargene. Hotellet hadde et begrenset antall rom til seminarer og forelesninger, slik at når flere presentasjoner foregikk samtidig, måtte svømmebassenget tas i bruk. Jeg husker spesielt Stig Olausens presentasjon ved fra bassengkanten. Presentasjonen var basert på hans hovedoppgave, veiledet av Arne Brekstad, om bruken av atferdsterapeutiske prinsipper i forhold til stamming. Kort tid etter at Olausen hadde ordnet sine egne talevansker med atferdsterapeutiske teknikker, ble han psykoanalytiker. Den samme Olausen var senere dekan ved vernepleierutdanningen i Harstad og sterkt kritisk til atferdsanalyse i vernepleierutdanningen.

Rekken av årsmøter på Hallingskarvet ble brutt i 1981, da årsmøtet ble avholdt ved Hallsetheimen i forbindelse med internasjonal kongress i atferdsterapi i Trondheim 19.-22. august. En stor vekst i medlemstallet gjorde at årsmøte/seminar ble flyttet til Rauland høyfjellshotell i 1982-1984. På årsmøtet i 1983 ble navnet endret tilbake til NAFO (Norsk atferdsanalytisk forening; vedtatt mot 3 stemmer). I takt med stadig økende deltakelse flyttet årsmøtet/seminaret videre til Rica Olrud, Hamar i 1985-1986, og til Hotel Maritim, Haugesund i 1987. Hotel Maritim var også åsted for Det 3. Nordiske møte i atferdsterapi våren 1988, og dette året foregikk årsmøte/seminar på Universitetet i Oslo, Blindern på høsten. Det ble ikke aldri gjentatt. Fra 1989 har NAFO's årsmøte/seminar foregått ved Storefjell Høyfjellshotell på Gol, og det har foregått i Mai. Heldigvis har Storefjellshotellet vokst i takt med NAFO.

Lokallag

En side ved NAFO's ekspansjon som også bør nevnes er lokallagsvirksomheten. Lokallag har blomstret og forsvunnet, og noen ganger gjenoppstått som fugl føniks. De første lokallagene ble etablert i Oslo, Vestfold, Trøndelag (Sør-Trøndelag), Buskerud, Rogaland og Namdal i perioden fra 1984-87. Den første leder i Namdal lokallag av NAFO var ”Bjarne Hansen” som allerede da hadde hatt en lynkarriere fra sivilarbeider til vikarierende styrer ved Klengenberghøimen. Denne Hansen er senere kjent som landbruksminister og stortingspolitiker Bjarne Håkon Hansen. (Hva med å starte et lokallag på Stortinget, Bjarne Håkon?)

Neste 10 år

NAFO er den største atferdsanalytiske organisasjonen i verden i forhold til folketallet. Atferdsanalyse ser således ut til å florere i Norge. For å sikre en videre utbredelse har jeg tidligere foreslått en strategi som går ut på at hver atferdsanalytiker produserer 5 nye atferdsanalytikere hvert år. Antallet atferdsanalytikere vil dermed

seksdobles fra år til år. Hvis vi starter nå, i 2003, vil det da en gang i løpet av 2009 være flere atferdsanalytikere enn mennesker i Norge.

Så, tilbake til virkeligheten. Historisk sett, både internasjonalt og i Norge har atferdsanalyse kommet fra psykologi. Psykologer har også vært viktige for utbredelsen av atferdsanalyse gjennom undervisning og veiledning, men dette kan forandre seg i tida framover. Mange av oss ble utdannet ved Psykologisk institutt i Oslo mens det ble undervist i atferdsanalyse og behaviorisme. Det meste av dette er nå fortrent av kognitiv psykologi. Gradvis færre psykologistudenter kommer i særlig kontakt med atferdsanalyse, og tilveksten i Norge av psykologer med kunnskap i atferdsanalyse er nå minimal. Hvis universitetene fortsetter å neglisjere ansvaret for å utdanne psykologer med relevante kunnskaper og ferdigheter, vil en effektiv utbredelse av atferdsanalyse i Norge i framtida sannsynligvis avhenge av framveksten av en alternativ spesialutdanning. Det er derfor særlig spenning knyttet til det pågående arbeidet for å etablere en mastergrad i atferdsanalyse ved Høgskolen i Akershus. En slik utdanning kan frambringe en ny generasjon av atferdsanalytikere som ved hjelp av NAFO kan bringe relevant kunnskap fram til alle områder hvor justeringer av forsterkningsbetingelser kan bidra til det gode liv.

Fenomenet NAFO

Heidi Aase

Kan du beskrive og forklare ditt syn på fenomenet NAFO?

Norsk atferdsanalytisk forening er et ”løvetannbarn”. Logoen forteller litt av historien og egenskapene ved NAFO: Frøet kommer fra løvetannblomsten (atferdsanalysen) som er sterk og vokser og virker på vanskelige steder (habilitering, blant psykisk utviklingshemmede og autister) hvor fine stueblomster (samtaletterapi, leketerapi) ikke har noen betydning. Mange ser ikke blomstens kvaliteter og angriper den med kraftige midler (for eksempel medieoppslag), men den bygger opp sitt rotsystem (datagrunnlag) og sprer sine frø med vinden (NAFO). NAFO er en organisasjon som har overlevd – og vokst – på tross av perioder med vanskelige vekstvilkår. Ja, ved Universitetet i Oslo har man visst ansett atferdsanalysen som det rene ugress og luket det helt ut av pensum til embetsstudiet i psykologi! Samtidig er historien om NAFO en suksesshistorie. NAFO har vokst til verdens største forening for atferdsanalytikere – befolkningsgrunnlaget tatt i betraktning.

NAFOs rolle i norsk atferdsanalytisk virksomhet er først og fremst å legge til rette for spredning av atferdsanalysen, og tilby arenaer for faglig utveksling og oppdatering. Årsmøteseminar, lokallag, stipendordning, medlemsbladet Diskriminanten og det nystartede tidsskriftet European Journal of Behavior Analysis (EJOBA) er alle midler i dette arbeidet. I tillegg tilbyr NAFO en faglig og sosial

møteplass. De årlige årsmøteseminarene er for mange medlemmer et høydepunkt. Ja, for mange tror jeg at NAFO er årsmøteseminarer. "Å dra på NAFO" heter det blant de mange innsidere. De siste årene har det vært mellom 600 og 800 deltagere på seminarer. Årsmøteseminarer gir et lite innblikk i hva norsk atferdsanalyse er akkurat nå.

Min egen historie med NAFO er ganske kort, men dertil ganske intens. Jeg var på mitt første årsmøteseminar i 1997 for å presentere egen forskning, og allerede året etter ble jeg valgt inn i styret. Siden har jeg vært med. Jeg er vel en ganske utypisk NAFO'er ettersom jeg har mitt virke innen forskning og har jobbet med eksperimentell atferdsanalyse i en laboratorietilstand og i forhold til et problemfelt som ikke er sentralt for norske atferdsanalytikere: ADHD (attention-deficit/hyperactivity disorder).

Hva er ditt syn på de siste 30 års virksomhet innen det atferdsanalytiske miljøet i Norge?

Jeg har nok litt tynt grunnlag for å uttale meg om det atferdsanalytiske miljøet de siste tretti år, for det året NAFO ble etablert, begynte jeg på skolen! Dessuten har jeg vært på siden av det "sentrale" atferdsanalytiske miljøet. Det er mange andre som kan bidra med et tilbakeblikk på de siste tretti år i norsk atferdsanalytisk miljø, så jeg vil trekke fram ett miljø jeg selv har kjennskap til.

Jeg ble introdusert for atferdsanalysen på embetsstudiet i psykologi i 1990-91 og det fenget meg umiddelbart. Viktigst: jeg kom i kontakt med professor Terje Sagvolden og fikk anledning til å arbeide sammen med han, noe som har formet mitt virke som psykolog.

Sagvoldens laboratorium har vært, og er, et unikt miljø i norsk atferdsanalytisk sammenheng, som også har fått betydelig internasjonal oppmerksomhet. Her har studenter og stipendiater innen både psykologi og medisin studert rotter i Skinner-bokser, sett og lært hvordan ulike forsterkningsskjemaer påvirker atferd, og lært den praktiske betydningen av etablerende operasjoner som deprivasjon (og hva som skjer hvis du glemmer å deprivere!). Forskningsprosjekter har også involvert metoder som water maze og open field, man har studert medikamenteffekter og effekten av ulike hjerneskader. I hans laboratorium har vi arbeidet med komparative forskningsprosjekter der barn med ADHD og en dyremodell for ADHD har blitt studert under analoge betingelser. Disse prosjektene demonstrerer betydningen av atferdsanalysen i forskning på forholdet mellom hjernefunksjoner og atferd: Dyremodeller muliggjør studier som ikke kan gjøres med mennesker, men når parallelle studier av mennesker og dyr viser parallelle atferdsmessige funksjoner, kan funn på dyrene gi oss økt forståelse av nevrologien som er relatert til atferden også hos mennesker. Dette er bare mulig med atferdsanalysen som utgangspunkt, ettersom det er kun her vi finner en generell terminologi for atferd som gjelder for alle arter.

Kan du se på utviklingen innen atferdsanalysen i Norge de neste 10 år?

Jeg vil heller påpeke utfordringer for atferdsanalytikere i Norge, ettersom atferdsanalysen ikke driver med spådom.

En hovedutfordring er at det er et akutt behov for rekruttering til atferdsanalysen fra akademiske faggrupper – særlig fra psykologi. Norsk atferdsanalyse er aktive på det anvendte område, men vi trenger vi større innslag av eksperimentell atferdsanalyse og teoretisk utvikling. Atferdsanalysen er en naturvitenskapelig tilnærming til forståelsen av atferd, derfor må vi opprettholde og videreutvikle en eksperimentell aktivitet på høyt nivå. Nyvinninger i forståelsen av forholdet mellom hjerne og atferd er avhengig av et samarbeid mellom atferdsanalyse og genetisk og medisinsk atferdsforskning, nevrofysiologi og nevropsykologi. Da er det bekymringsfullt at det på embetsstudiet i psykologi ved universitetet i Oslo ikke fins undervisning i atferdsanalyse i det hele tatt! Det utdannes 90 psykologer i året som ikke får kjennskap til hvordan atferd formes og opprettholdes av betingelser i omgivelsene, og som ikke lærer hvordan betingelser systematisk kan manipuleres for å forårsake atferdsendringer. Norske atferdsanalytikere må ta aktivt fatt i dette og arbeide for å gjeninnføre atferdsanalyse som et eget tema i psykologutdanningen.

Relatert til dette er behovet for økt aktivitet innenfor eksperimentell atferdsanalyse. Så vidt jeg vet, kan miljøer innen eksperimentell atferdsanalyse i Norge telles på én hånd. Det stemmer dårlig med at landet har verdens største forening for atferdsanalytikere! Det er mange uløste oppgaver innen både grunnforskning (i samarbeid med ovennevnte faggrupper) og innen klinisk, eksperimentell forskning.

Dernest er det behov for utvikling av atferdsanalytiske tilnærminger til områder som vi tradisjonelt ikke har arbeidet, som for eksempel innen skole, psykiatri, og i organisasjonspsykologi. Det foregår interessant arbeid innenfor disse fagområdene, men så lenge vi ikke har et sterkt akademisk miljø som kan samle og videreutvikle erfaringene, blir det liten utveksling *mellom* fagområdene. I år har NAFO forsøkt å vise at det foregår mye spennende arbeid med atferdsvansker innen norsk skole i atferdsanalytisk ”ånd” uten at dette arbeidet ”flagges” som atferdsanalytisk. Kanskje er det ikke nødvendig, heller, så lenge tiltakene virker og folk er fornøyd. Men da kommer ikke erfaringene tilbake til det atferdsanalytiske miljøet og kunnskapen videreutvikles ikke. Dessuten får man ikke arbeidet med mulige fordommer mot atferdsanalyse, når de som møter tiltakene ikke vet at det er atferdsanalyse de mottar.

Sist, men ikke minst: innen det atferdsanalytiske virksomhetsområde glimrer kvinner med sitt fravær – både i Norge og internasjonalt. Det betyr ikke at det ikke fins kvinner som driver med atferdsanalyse, men de er så få! Vi må tenke over hvorfor det er slik. Psykologi som fag tiltrekker seg mange kvinner, men de går ikke til atferdsanalysen. Er det vitenskapsfeltet som sådan, temaområdene eller metodene som ikke fenger? Jeg tror at mange, i sitt første møte med atferdsanalysen, oppfatter den som en teknisk, naturvitenskapelig tilnærming som ikke befatter seg med de temaområdene som gjorde at de var interessert i psykologi i utgangspunktet. Fraværet av kvinner kan være en konsekvens av at atferdsanalysen ikke har klart å formidle sin relevans på alle områder innen psykologien, at vi har effektive alternativer til tradisjonell psykologi – både når det gjelder å forstå atferd og å behandle forstyrrelser og sykdom. Dette er en utfordring som strekker seg lenger enn til rekruttering av kvinner – det handler om å vise atferdsanalysens legitimitet.

Atferdsanalyse: Hva så?

Svein Eikeseth og Frode Svartdal

Høgskolen i Akershus og Universitetet i Tromsø

Den anvendte atferdsanalysen er et ungt fagfelt. Det er ikke mer enn 35 år siden Don Baer og kolleger ved Universitetet i Kansas definerte disiplinen anvendt atferdsanalyse (Baer, Wolf, & Risley, 1968). Sett i lys av dette er det imponerende at NAFO har eksistert i 30 år. I løpet av denne tiden har atferdsanalysen vært i kontinuerlig utvikling. I dag har fagfeltet et solid fotfeste i psykologi, pedagogikk og atferdsmedisin.

Men, hva er egentlig målet med atferdsanalysen? Skal atferdsanalysen gi erkjennelse? Skal atferdsanalysen være en kult? Bør atferdsanalysen være psykologiens svar på AKP-ml? Eller skal vi konsentrere oss om å løse grunnleggende problemer i menneskers liv? Dette siste har vært Behaviorismens (f.eks. Hobbess og Watson) og Radikabehaviorismens (Skinner) tese: Dette bør også være *atferdsanalysens* mål.

Faktisk kan man i dag si at atferdsanalysen til en viss grad har lyktes i å nå dette målet. Atferdsanalysen kan vise til effektiv behandlingsmetodikk for et bredt spekter av problemområder hos både voksne og barn (Baucom, Shoham, Mueser, Daiuto, & Stickle, 1998; Compas, Haaga, Keefe, Leitenberg, & Williams, 1998; DeRubeis og Crits-Christoph 1998; Lonigan, Elbert, & Johnsen, 1998). I tillegg kan atferdsanalysen i mange tilfeller vise til bedre behandlingsresultater enn andre psykologiske/pedagogiske retninger for en rekke tilstander og problemer hos både barn og voksne.

Atferdsanalytisk behandling involverer en rekke avanserte metoder og teknikker: Ulike problemstillinger fordrer ulike intervensjoner. Ideen om at man kan løse alle typer problemer ved hjelp av tegnøkonomi, funksjonell analyse og gode promptingteknikker gjelder ikke lenger. Man tenker mer og mer i retning av at atferdsanalytikere må spesialisere seg i forhold til gitte problemområder (f.eks. gjennomgripende utviklingsforstyrrelser, ADHD, atferdsproblemer/conduct disorder, sosial kompetanse, atferdsmedisin, etc.). Dette medfører nye utfordringer: Man trenger prosedyrer for opplæring, sertifisering og kvalitetssikring. Effektiv personalopplæring er i seg selv gjenstand for empirisk undersøkelse: Man må identifisere hvilke terapeutiske ferdigheter man skal etablere hos personalet, og deretter må man identifisere hvilke betingelser som er mest effektive for å etablere slike ferdigheter.

En positiv trend de siste årene er at mange norske atferdsanalytikere er blitt involvert i forskning. Flere norske atferdsanalytikere har tatt doktorgraden (den siste var Børge Holden). I tillegg publiserer norske atferdsanalytikere internasjonalt i mye større grad enn før. Dette gjør at atferdsanalysen i Norge er blitt mer seriøs. Vi trenger mer av dette! Et annet viktig bidrag er NAFOs utgivelse av *European Journal of Behavior Analysis* (EJOBA). Jeg ønsker å gratulere jubilanten med dette.

Mye i denne artikkelen er hentet fra Eikeseth og Svartdal (2003). Korrespondanse rettes til Svein Eikeseth, Blåkollveien 27, 3173 Vear. Tlf.: 33 36 56 25. E-post: svein.eikeseth@c2i.net

I de siste årene har det også skjedd en viktig faglig utvikling innen atferdsanalysen. Nylig har man inkludert begreper og prinsipper som gjør det lettere å forstå kompliserte former for menneskelig atferd som kognisjon, motivasjon og emosjoner uten at man må henvise til mentale eller strukturelle variabler (for eksempel Anderson, Hawkins, Freeman, & Scotti, 2000; Dougher & Hackbert, 2000; Hayes, Strosahl, & Wilson, 1999; Moore, 2000; Wilson & Hayes, 2000). Viktige bidrag her er motivasjonelle variabler som etablerende operasjoner og setting events og nyere forskning på emergente relasjoner og høyere ordens klasser (Hayes, Barnes-Holmes, & Roche, 2001; Horne & Lowe, 1996; Sidman, 1994; Tonneau, 2001).

Det at man har fått en utvidet forståelse for den effekten regler kan ha på atferd, er en annen viktig faglig trend innen atferdsanalysen. Man har blant annet funnet at regler kan være "motivasjonsskapende" ved at visse regler kan endre de forsterkende og evokative (S^P) effekter stimuli har på atferd. Slike verbale stimuli er blitt betegnet som *augmentative* regler (Hayes, Strosahl, & Wilson, 1999; Hayes, Zettle, & Rosenfarb, 1989). Et moderne atferdsanalytisk begrepsapparat muliggjør altså i større grad enn tidligere studier av komplisert menneskelig atferd og lidelse. Det er opp til oss å gripe denne muligheten og å studere flere aspekter av menneskelig atferd enn hva som har vært praksis tidligere.

Det er også viktig å reflektere over eventuelle forbedringspunkter. Ett slikt er kommunikasjon med offentligheten. Vi kan utvilsomt bli flinkere til å gi informasjon om hvilke problemer atferdsanalysen kan bidra til å løse. Denne informasjonen må imidlertid gis *på et språk som offentligheten kan forstå*. Videre bør vi unngå å fronte filosofiske og eksistensielle spørsmål av typen "illusjonen om den frie vilje". Et annet forbedringspunkt har med forskning å gjøre. Atferdsanalytikere bør i mye større grad enn tidligere gjennomføre longitudinelle (langtids) studier for å evaluere hvor vidt behandling som har vist seg effektiv i å løse visse problemer her og nå, også har *varige* positive effekter. For eksempel, hvordan går det med voksne klienter med diagnosen autisme eller ADHD som har fått "state of the art" atferdsanalytisk behandling mens de var barn. Oppnår disse klientene en bedre livskvalitet enn klienter som ikke har fått denne type behandling.

Et annet forbedringspunkt går på samarbeid med andre. Atferdsanalytikere bør samarbeide med fagfolk fra referansevitenskaper i større grad enn hva som tidligere har vært tilfellet. Eksempler på referansevitenskaper til atferdsanalysen er medisin og biologi. Det å knytte vitenskapelige funn fra atferdsanalysen opp mot slike referansevitenskaper vil kunne gi atferdsanalysen større aksept og tyngde. Til slutt; vi må kunne innrømme fagfeltets begrensninger. Atferdsanalysen har f. eks. ikke gitt noe seriøst alternativ til kognitiv psykologi når det gjelder kunnskaper om hukommelse eller utviklingspsykologi når det gjelder kartlegging av barns normale utvikling. Her har atferdsanalytisk forskning kun vært komplementær, og det er viktig at disse begrensningene erkjennes også av atferdsanalytikere. Atferdsanalysen taper troverdighet hvis den markedsfører seg som et alternativ til all annen psykologi.

Uansett, det er grunn til å se lyst på atferdsanalysens fremtid. Atferdsanalytiske intervensjoner har tradisjonelt forholdt seg til problemer og problemstillinger av stor individuell og sosial betydning. Kunnskap om menneskelig atferd og hvordan denne påvirkes, vil få stadig større betydning. Her har atferdsanalysen åpenbart en sentral plass.

Referanser

- Anderson, C.M., Hawkins, R.P., Freeman, K.A., & Scotti, J.R. (2000). Private events: Do they belong in a science of human behavior? *The Behavior Analyst*, 23, 1-10.
- Baer, D.M., Wolf, M.M., & Risley, T.R. (1968). Some current dimensions of applied behavior analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1, 91-98.
- Baucom, D.H., Shoham, V., Mueser, K.T., Daiuto, A.D., & Stickle, T.R. (1998). Empirically supported couple and family interventions for marital distress and adult mental health problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 53-88.
- Compas, B.E., Haaga, D.A., Keefe, F.J., Leitenberg, H., & Williams, D.A. (1998). Sampling of empirically supported psychological treatments from health psychology: Smoking, chronic pain, cancer, and bulimia nervosa. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 89-112.
- DeRubeis, R.J., & Crits-Christoph, P. (1998). Empirically supported individual and group psychological treatments for adult mental disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 37-52.
- Dougher, M.J., Augustson, E., Markham, M.R., Greeway, D.E., og Wulfert, E. (1994). The transfer of respondent eliciting and extinction functions through stimulus equivalence classes. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 62, 331-351.
- Dougher, M.J. & Hackbert, L. (2000). Establishing operations, cognition, and emotion. *The Behavior Analyst*, 23, 11-24.
- Eikeseth, S. & Svartdal, F. (2003, under trykking). Atferdsanalysen: Hvor gar vi? I S. Eikeseth, & F. Svartdal (Red.). *Anvendt Atferdsanalyse: Teori og Praksis*. Gyldendal Akademisk: Oslo.
- Hayes, S.C. Barnes-Holmes, D., & Roche, B. (2001). *Relational Frame Theory: A Post-Skinnerian Account of Human Language and Cognition*. Kluwer Academic: New York.
- Hayes, S.C., Strosahl, K. og Wilson, K.G. (1999). *Acceptance and commitment therapy: An experimental approach to behavior change*. New York: Guilford.
- Hayes, S.C., Zettle, R.D. og Rosenfarb, I. (1989). Rule following (s. 191-220). I Hayes, S.C. (red.), *Rule-governed behavior: Cognition contingencies, and instructional control*. New York: Plenum.
- Home, P.J. og Lowe, C.F. (1996). On the origins of naming and other symbolic behavior. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 65, 185-241.
- Lonigan, C.J., Elbert, J.C. og Johnsen, S.B. (1998). Empirically supported psychosocial interventions for children: An overview. *Journal of Clinical Child Psychology*, 27, 138-145.
- Moore, J. (2000). Thinking about thinking and feeling about feeling. *The Behavior Analyst*, 23, 45-56.
- Sidman, M. (1994). *Equivalence relations and behavior: A research story*. Boston, MA: Authors Cooperative.
- Tonneau, T. (2001). Equivalence relations: A critical analysis. *European Journal of Behavior Analysis*, 2, 1-33.